

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГАЛУЗІ

Правове виховання є одним з основних напрямів виховної роботи у вищому навчальному закладі. Процес правового виховання студентів є актуальною соціально-педагогічною проблемою. Правова вихованість майбутніх фахівців виражається не лише у наявності певного обсягу правових знань і правових переконань, але й у вмінні та навичках їх застосовувати на практиці. У зв'язку з цим правова вихованість є комплексною властивістю особистості, яка характеризується наявністю й ступенем сформованості у неї суспільно значущих якостей, що відображають її всебічний розвиток і свідомий вибір правомірних норм поведінки. Таким чином, навчально-виховний процес необхідно спрямувати на збагачення і поглиблення правових знань, а педагогічні умови правового виховання розглядати як один із пріоритетних напрямів виховного процесу в цілому.

Суть поняття “педагогічні умови” розглядається у працях багатьох учених, а саме: Ю. Бабанського, В. Загвязинського, І. Лернера, В. Максимова, Ю. Сокольникова та ін. Так, Ю. Бабанський під педагогічними умовами розуміє обставини, за яких компоненти навчального процесу (навчальний предмет, викладання і навчання) представлені у взаємодії та дають можливість викладачеві плідно викладати і керувати навчальним процесом, а учню – успішно вчитися [1, с. 125]. І. Лернер визначає педагогічні умови як чинники, що забезпечують успішне навчання [4, с. 76]. В. Максимов розглядає дане поняття як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, необхідних для забезпечення ефективного функціонування всіх компонентів освітньої системи, залежної від цілей, завдань, змісту, форм і методів цієї системи [5, с. 115].

Отже, **педагогічні умови** – це цілеспрямовано створені обставини у тісній взаємодії педагогічних, психологічних і соціально-економічних чинників (відносин, засобів тощо), що дозволяють педагогові ефективно здійснювати виховну або навчальну роботу. До педагогічних умов відносять ті, що створюються в освітньому просторі. Реалізація педагогічних умов забезпечує найефективніше протікання педагогічних процесів.

Мета даної статті – визначити змістові та функціональні характеристики педагогічних умов правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі.

Під педагогічними умовами правового виховання ми розуміємо сукупність усіх необхідних, обов'язкових чинників, що забезпечують досягнення мети – правової вихованості майбутнього фахівця. Педагогічні умови правового виховання залежать від зовнішніх (організаційних, соціально-економічних) і внутрішніх (змістових, особистісних) чинників. При його організації необхідно враховувати рівень сформованості правових знань, умінь, поведінки та ціннісних орієнтацій студентів.

О. Коломійцев виділив детермінаційні чинники, від яких істотно залежить поведінка особистості у законослухняному вимірі, а саме: когнітивний, ціннісно-смысловий, емоційно-вольовий, мотиваційний, соціальний [3, с. 47].

Структура правової вихованості студентів включає когнітивний (правові знання), мотиваційно-оцінний (ставлення до права) та діяльнісний (поведінкова позиція) компоненти.

Значна роль у правовому вихованні майбутніх фахівців комп'ютерної галузі належить навчальним закладам, оскільки вся система виховної роботи продиктована необхідністю забезпечення належного рівня професійної (зокрема правової) компетентності. Все це спрямоване на послідовний взаємопов'язаний педагогічний процес правового навчання, виховання та розвитку студентів, що забезпечує розвиток широти кругозору, підвищення активності, вдосконалення якостей і правової поведінки майбутніх фахівців.

Проте, беручи до уваги той факт, що предметом “Правознавство” загалом обмежується перелік дисциплін базисного навчального плану, виникають питання: “Яким чином учні повинні одержувати необхідні знання правового характеру?”, “Як створити умови, за яких ці знання перетворяться у правові переконання й активну правову позицію?”. Адже лише наявність певного рівня правової компетентності, яка є результатом процесу правового виховання, створює реальні умови для перетворення механічного, неусвідомленого виконання розпоряджень юридичних норм у свідоме дотримання вимог закону.

Аналіз навчальних планів і програм підтверджує необхідність координації навчальних дисциплін і програмного матеріалу з урахуванням специфіки правової підготовки студентів інформаційних напрямів підготовки.

Процес формування правової вихованості студентів майбутніх фахівців комп'ютерної галузі пов'язаний, перш за все, з формуванням теоретичних основ правових знань. Основи правових знань, здобуті в процесі вивчення правових дисциплін, узагальнюються і поглиблюються спеціальними курсами, які доповнюють основні предмети професійного циклу. У подальшому правові знання конкретизуються і використовуються у вирішенні виробничих ситуацій під час виробничої практики.

Визначаючи правомірність даних положень, ми доходимо висновку, що необхідним є комплекс педагогічних умов правового виховання, який спрямований на послідовний комунікативний, когнітивний і правовий розвиток майбутніх фахівців комп'ютерної галузі й реалізується у процесі мотивованої, соціально-розвиваючої, навчально-пізнавальної діяльності.

Правове виховання забезпечує пізнавальний (раціональний) рівень правових знань і відображає морально-етичну природу права. Тому перша умова враховує, що правове виховання впливає на когнітивну (пізнавальну) сферу особистості та стосується змісту правового виховання.

Перша умова: вдосконалення змісту навчання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі теоретичним основам права має відбуватися шляхом упровадження спеціально організованих інтегрованих курсів правового характеру, що забезпечує розширення діапазону правових знань.

Реалізація цієї умови відбувається шляхом структурування змісту і систематизації правових знань. Знання, що регулюють правову поведінку, складають єдину систему, яка базується на чіткому інтегрованому взаємозв'язку між складовими цієї структури і сприяє формуванню соціально-правової обізнаності. Інтеграція правових знань передбачає перетворення традиційного змісту правової освіти у структурну цілісність сукупності теоретичних надбань, знань про способи діяльності, знань, які регулюють правову поведінку, що реалізуються через технологічне забезпечення засвоєння інтегрованих умінь і навичок у ситуаціях, максимально наближених до професійних [6, с. 26].

Саме суспільна практика вимагає шукати шляхи ефективної педагогічної правової діяльності, спрямовуючи навчально-виховний процес до чіткого структурування, визначення його змісту і цілей, наукового обґрунтування відбору і структурування змісту правової освіти й удосконалення форм її організації [2, с. 138]. Одним із найважливіших завдань реалізації інтегрованого підходу до структурування правових знань є включення їх у цілісну систему знань, умінь і навичок.

Однак було б неправильно зводити правове виховання виключно до викладання основ права. Обов'язковий елемент правового виховання – це демонстрація майбутнім фахівцям прикладів неухильного дотримання вимог законності у професійній діяльності. Таким чином, освоєння студентами системних, структурованих, професійно спрямованих правових знань є основою їх правового виховання. Разом із тим, правове виховання повинно складатися таким чином, щоб центр ваги переносився не на заучування правових вимог, а на їх застосування у навчальній, трудовій, сімейно-побутовій, громадській діяльності. Права повинні розглядатися в органічному поєднанні з їх обов'язками.

Когнітивна складова правового виховання є, в першу чергу, сукупністю правових знань, принципів, ідей, теорій, концепцій, які відображають теоретичне (наукове) осмислення суб'єктами права правового розвитку, правових режимів, механізму та процесу правового регулювання суспільних відносин. Результатом є правова освіченість, яка є інтеграцією професійно спрямованих правових знань, умінь і цінностей. Це інтелектуальний зріз правового виховання майбутнього фахівця. Система правових знань майбутніх фахівців комп'ютерної галузі передбачає формування знань основних засад і принципів права; провідних ідей і галузей права; правових положень і понять.

Професійними є такі правові знання: інформаційна безпека та правові норми експлуатації кіберпростору; форми злочинної діяльності у сфері інформаційних технологій (знищення, зміна, перехоплення, розкрадання, блокування інформації й інформаційних ресурсів); типи загроз (несанкціоноване втручання в роботу телекомунікаційних систем та інформаційних ресурсів; розповсюдження помилкових відомостей із використанням інформаційних технологій, порушення авторських і суміжних прав, шахрайство, використання і розповсюдження шкідливих програм); комп'ютер як об'єкт злочину (розкрадання та (або) пошкодження технічних засобів і комп'ютерної інформації, несанкціонований доступ до технічних засобів та інформаційних ресурсів); комп'ютер як знаряддя злочину (банківські розкрадання, шпигунство, фальсифікація результатів голосування, розповсюдження компромату); правові норми оформлення виробничої документації в комп'ютерній галузі.

Правове виховання забезпечує пізнавальний (раціональний) рівень правових знань і відображає морально-етичну природу права. Тому перша умова враховує, що правове виховання впливає на когнітивну (пізнавальну) сферу особистості, та стосується змісту правового виховання.

Правове виховання впливає на емоційно-вольову сферу особистості. Воно формує правові ідеали – втілення загальнолюдських, духовних цінностей, мотиваційно-емоційний інтерес, повагу та ціннісне ставлення до права, усвідомлення важливості верховенства права. Тому друга умова стосується моральної складової правового виховання.

Друга умова: активізація позанавчальної виховної роботи зі студентами шляхом організації навчальним закладом виховних справ. Їх мета – розвиток у майбутніх фахівців ціннісного ставлення до права, правової відповідальності, мотивів і потреб до самовдосконалення. Увага студентів повинна акцентуватися на тому, що закони чи правові норми втілюють основні соціальні цінності, базуються на принципах моралі. Правовиховна робота повинна бути спрямована на перетворення правових знань студентів у їх

норму поведінки, особисті переконання, життєву позицію. Усвідомлення цінності права як інтегрованої структури – основа переконання у необхідності дотримання його норм, формування правових установок.

Емоційно-психологічний зріз правового виховання майбутнього фахівця – це переконаність у необхідності й соціальній корисності законів і підзаконних актів. На оцінно-емоційному рівні правове виховання формує вищі морально-правові (духовні) почуття: справедливості, законності, любові до істини, свободи, непримиренності до зла, поваги до людини, гідності, обов'язку, совісті, сорому, правової відповідальності.

Морально-правова оцінка сприяє формуванню правових переконань, пов'язаних у майбутньому з професійною діяльністю. Не завжди розглядається інтегрований зв'язок права з таким важливим засобом впливу на свідомість, як мораль, що дало б можливість посилити як інтелектуальну активність, так і участь емоцій у засвоєнні правових знань. Емоційне “переживання” отриманої інформації – неодмінний компонент процесу внутрішнього, суб'єктивного прийняття правових знань студентом, перетворення її у внутрішні стимули відповідної діяльності, у переконання. Знання, таким чином, повинні “хвилювати” особистість, не бути для неї нейтральними. Вони повинні дійти до розуму і серця кожної молодої людини, трансформуватися у внутрішній світ особистості, тобто стати значущими. Проте в теорії та практиці правового виховання, як і в процесі навчання в цілому, спостерігається недооцінка розвитку емоційної сфери, ролі емоційних елементів правосвідомості особи, хоч і відомо, що емоції органічно включені у структуру свідомості. Автоматичне засвоєння правового матеріалу породжує байдуже, індеферентне ставлення до нього, перешкоджає практичному застосуванню здобутих знань.

Пізнати – ще не означає оцінити і, тим більше, не означає оцінити правильно. Правові ідеї повинні стати особистими цінностями кожного студента, його переконаннями. У протилежному випадку не буде досягнуте усвідомлене сприйняття права як регулятора поведінки. Такі основні загальнолюдські соціальні цінності, невіддільні від права категорії моралі, як совість, обов'язок, честь, рівність, гідність, правда, істина, справедливість, без яких неможливе саме існування суспільства, повинні діяти як внутрішні переконання. Вони мають суттєве практичне значення в усвідомленні молодими людьми необхідності дотримання припустимих форм і методів поведінки у суспільстві, розвитку почуття законності. Невіддільні від права категорії моралі слід розглядати як спрямовуючі індивідуальні потреби, вольові дії. Важливо, щоб обидва процеси – формування

правових знань, понять, провідних ідей, положень і організація їх внутрішнього прийняття студентами – відбувалися одночасно.

Правове виховання впливає на діяльнісну сферу особистості. Поведінковий зріз правового виховання майбутнього фахівця — це уміння користуватися правовим інструментарієм (законами й іншими актами) у практичній діяльності. Тому третя умова стосується діяльній сторони правового виховання: правове виховання впливає на правову спрямованість поведінки особистості.

Третя умова: використання ефективних методів професійно-практичної підготовки, спрямованих на здобуття досвіду вирішення виробничих проблем, правового аналізу ситуацій, правомірної поведінки тощо. Під час правового практикуму формується правова активність, правомірна поведінка, правові відносини та прийняття правомірних деонтологічних рішень.

Зростання кількості різних правопорушень, їх оновлення у зв'язку з ринковими перетвореннями в українському суспільстві стають могутнім поштовхом до перегляду багатьох соціально-правових явищ, які раніше були відправною точкою у визначенні поняття правослухняної або правомірної поведінки. У суспільстві відбулися настільки глибокі перетворення, що те, що раніше вважалося протиправним, сьогодні вже визначається як правомірне, а те, що було ще кілька років тому правовим, стало розглядатися як антисоціальне або навіть злочинне. Поза сумнівом, усе це не могло не позначитися і на детермінації правослухняної поведінки особистості [3, с. 145].

Правова поведінка особистості має своїми визначальними критеріями так звані норми соціальної відповідальності, взаємності та соціальної справедливості. У процесі соціалізації люди засвоюють вказані соціальні норми та починають поводитися відповідно до них.

Слід акцентувати увагу студентів на такій важливій ознаці злочину, як “суспільна небезпечність”, тому що вона якісно відрізняє злочин від інших правопорушень, антигромадських вчинків, а також тому, що у кримінальному законодавстві відповідальність передбачається в залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину. Статистика доводить, що молоді люди не можуть відрізнити протиправне від аморального, злочин від інших видів правопорушень. Досить часто вони ототожнюють ці поняття, що перешкоджає формуванню правильних уявлень про правомірну поведінку. Ось чому під час занять слід приділити серйозну увагу трансформації поняття правопорушення у злочин, користуючись інтегрованим підходом до вже отриманих знань. Злочин на відміну від інших правопорушень (цивільно-правових, дисциплінарних, адміністративних), відрізняється високим ступенем суспільної небезпеки. Таким чином, студенти переконуються у тому, що ви-

значення суспільної небезпеки того чи іншого діяння передбачає виявлення ступеня його негативного значення для суспільних відносин.

Отже, під педагогічними умовами правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі розуміється комплекс взаємодіючих чинників впливу на розвиток правової вихованості студентів у процесі професійної підготовки. Розглянувши змістові та функціональні характеристики виділених педагогічних умов, ми прийшли до висновку, що комплекс даних умов сприяє розвитку правової вихованості студентів. Розроблений комплекс педагогічних умов є невід'ємним компонентом концептуальної моделі розвитку гуманітарної культури, оскільки система не може бути створена й існувати в іншому вигляді, ніж у комплексі з вказаними педагогічними умовами.

Таким чином, найефективнішими умовами формування правової вихованості студентів є: вдосконалення змісту навчання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі теоретичними основами шляхом упровадження спеціально організованих інтегрованих курсів правового характеру, що забезпечує розширення діапазону правових знань; активізація позанавчальної виховної роботи зі студентами, зміст якої впливає на формування правових переконань особистості, що виражається в позитивному ставленні до закону, збагачує їх правовий досвід за умови активної участі у виховних справах правового характеру; використання ефективних методів практичної підготовки, спрямованих на здобуття досвіду вирішення виробничих проблем, правового аналізу ситуацій, правомірної поведінки тощо.

Результати проведеного дослідження позначили проблеми, що вимагають подальшої розробки: роль колективу навчального закладу у правовому вихованні студентів; діяльність і взаємодія соціальних інститутів щодо формування правової вихованості майбутніх фахівців; обґрунтування професійно спрямованого правового спецкурсу в системі підготовки майбутніх фахівців комп'ютерної галузі.

1. *Бабанский Ю. К.* Оптимизация учебно-воспитательного процесса / *Ю. К. Бабанский.* — М. : Просвещение, 1982. — 192 с.
2. *Дарманська І.* Особливості формування змісту правової підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої освіти / *І. Дарманська* // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2003. — № 5. — С. 138—150.
3. *Коломійцев О. А.* Правова поведінка особистості у соціально-психологічному вимірі / *О. А. Коломійцев* // Український науковий журнал. — Київ, 2005. — № 6 (14). — С. 144-150.
4. *Лернер И. Я.* Процесс обучения и его закономерности / *И. Я. Лернер.* — М. : Знание, 1980. — 96 с.
5. *Максимов В. Г.* Технология формирования профессионально-творческой личности учителя / *В. Г. Максимов.* — Чебоксары : ЧГПИ, 1996. — 227 с.

6. *Смірнова В. О.* Інтегрований підхід до структурування змісту правових знань у професійно-педагогічному коледжі : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / *В. О. Смірнова* ; АПН України; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. — К., 2009. — 45 с.
7. *Сокольников Ю. П.* Теория и логика педагогической деятельности / *Ю. П. Сокольников*. — Москва ; Белгород : Изд-во БГУ, 2000. — 150 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013

Е. Попадич

Педагогические условия правового воспитания будущих специалистов компьютерной отрасли

Статья посвящена актуальным вопросам современного воспитательного пространства, в частности проблемам правового воспитания будущих специалистов компьютерной отрасли. Определены и охарактеризованы смысловые и функциональные характеристики педагогических условий правового воспитания будущих специалистов компьютерной отрасли.

Ключевые слова: правовое воспитание, педагогические условия, специалист компьютерной отрасли, правоведение.

О. Попадых

Pedagogical Conditions of Legal Education of Future Professionals of the Computer Industry

The article deals with the the topical issues of modern educational space, including the problems of legal education of future professionals of the computer industry. The article identifies and describes the content and functional characteristics of pedagogical conditions of legal education of future professionals of the computer industry.

Key words: legal education, pedagogical conditions, specialist of the computer industry, jurisprudence.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор Г. П. Васянович